

Проф. д.и.н. Йордан АНДРЕЕВ

(ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”)

“НАЦИОНАЛНАТА” ДОКТРИНА НА СРЕДНОВЕКОВНИТЕ БЪЛГАРИ

Prof. Yordan ANDREEV, Dr. Habil. of History

(“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo)

THE “NATIONAL” DOCTRINE OF THE MEDIEVAL BULGARIANS

In this paper Prof. Andreev, Doctor Habil. of History, studies the main principles of the “national doctrine” of the medieval Bulgarians. These briefly but clearly formulated principles from the time of the First and the Second Bulgarian Kingdom are mentioned in Bulgarian, Byzantine and Hungarian narratives of the epoch and in the titles of the Bulgarian rulers with the argumentation typical for the medieval period: the idea of “the divine predetermination” in counterpoint to the Byzantine doctrine of the “universum”; the standing up by force of arms for the right to have “land of one’s own”; the high national self-confidence and imperial character.

Key words: national doctrine, medieval Bulgarians, First Bulgarian Kingdom, chronicles, apocrypha.

В последно време стана модерно да се говори и пише на тема българска национална доктрина – по-точно за нейното отсъствие в съвременната ни идентичност. И обикновено се припомнят десетилетията след Освобождението, когато тази доктрина била ясно формулирана и взета на всеоръжието от предците ни в борбите за национално обединение. Накратко казано политическите и народностни идеали на българина в края на XIX и началото на XX век се оглеждат в контурите (а може би в миражът ѝ) на Санстефанска България. Връщането на отнетите земи към “МАЙКА БЪЛГАРИЯ” е вдъхновявало предците ни през войните в началото на миналия век. “Тази година Румелия, догодина Македония “ ще е била бойната парола, с която българите посрещнали предизвикателствата на своята епоха. И с неугасналия си възрожденски плам се впуснали в една рискована епопея, която по ред причини не се състояла, нито пък се увенчала с успех. Но в името на “Бог цар и отечество” българите преминали през жестоките изпитания на възторжените си победи и горчивите поражения. Истината е, че в тази предизвикателна национална доктрина се оглеждали смисълът и величието на народностния ни дух.

Някъде в края на XX век все по-силно започнаха да се чуват “вайканията“ за това, че нямаме национална доктрина, с помощта на която да посрещнем и преминем през предизвикателствата на новото хилядолетие. И както обикновено става, намериха се умници, които затръбиха по всички медии, че са се захванали с тази отговорна “свръхзадача“ След няколко месеца те обявиха, че новата национална доктрина – на българите през XXI век – е вече готова. От екрана на националната ни телевизия тези “кратунчовци“ шумно заявиха, че вече можем да бъдем спокойни, тъй като разполагаме с нова и съвременна национална доктрина, с която можем да се идентифицираме занаяпред – пред себе си и пред света. Основните идеи залегнали в нея така и не узнахме. Само ни бе съобщено, че една трета от тази нова национална доктрина, представлявала – представете си – “ТАЙНА”. И онези никак не изглеждаха притеснени – може би защото единствено те бяха наясно за смисъла на съдържанието на националните ни ценности. С една дума съкровено то за всеки българин, неговото “верую“ (иначе казано неговата “светая светих“) си остава тайна заключена със седем печата. Поредният парадокс, в който се оглежда тревожното ни безверие и безплодната духовност на онези, които ни заклеват да вървим напред с българското име на уста. С една дума втълпяват ни да крием главата си в пясъка и срамежливо да премълчаваме опасностите, срещу които сме длъжни да се изправим. Впрочем има ли народ в модерна Европа, които да крие (от самия себе си и от другите) фундаментите на националната си кауза.

За разлика от подобни “полупризнания“ и недоизказани полуистини, средновековните българи разполагали с ясна и точно формулирана “национална“ доктрина. Разбира се, няма да я “открием“ в пълен и разгърнат вид, но основните ѝ принципи са декларирани при всеки подходящ случай. И с присъщата за Средновековието аргументация, онези знаменити мъже манифестирали идеята за собствената си изключителност.

Първата и основна теза била формулирана с оглед на онова, което сме свикнали да определяме като “божие предопределение“. В Българския Апокрифен летопис от XI век например, повествованието се води от името на “възлюбения в пророците от Бога“ – пророк Исаия, Той “чул глас от небето“, който му наредил да отиде на запад, от най-горните страни на Рим, “да отлъчи третата част от куманите, наречени българи и да насели с тях земята Карвунска“. “Тогава аз, братя по божия повеля – продължава летописецът – населих земята Карвунска, наречена българска, с множество люде от Дунава до морето“. Внушението е повече от ясно – сам Бог посочил на българите пътя към новата им родина. Тази идея е развита като контрапункт на византийската доктрина за “универса“, според която единствено на ромеите принадлежи правото да се разпореждат със съдбините на християнския свят. Че българите винаги са били подозрителни спрямо тези претенции личи от простия факт, че когато книжовниците ни превеждат византийските хроники, те тенденциозно (какво ти направо предизвикателно!!!) заменят политонима “ромеи“ с етнонима “гърци“ – категорично доказателство, че средновековните ни прадеди разполагали със собствена

теория за правото си на самостоятелен политически и обществен живот. Накратко казано народностната (т.е. националната) ни доктрина през онази епоха се свежда до постулата – “българите са богоизбран народ, а създаването на държавата им е резултат от Божията воля“. Пак с оглед на същата идея трябва да вникнем в твърдението, което срещаме в друг български Апокриф, където се твърди: “Има три царства на земята, както е Светата троица на небето. Първото царство е гръцкото, второто българското, а третото – алеманското“. Там на първо място сред православните народи са поставени (както следва да се очаква) българите, след тях са гърците, сирийците, грузинците, русите и т.н. Българските ръкописи пък са поставени на второ място в списъка на “правоверните книги“.

По всичко личи, че със съзнанието за своя, собствена земя, българите заживели (т.е. то влязло в употреба) още през езическия ни период – не случайно хан Омуртаг и наследниците му включили в титулатурата си многозначителната формула “владетел, в земята, в която се е родил“. Вероятно тя се появила в отговор на неприкритите амбиции на Византия да брои българските земи само за “ временно отстъпени на варварите “. При всеки подходящ случай пък българските владетели не пропускали възможността да подчертаят, че владеят своя собствена земя, придобита със силата на оръжието и като наследство от своите предци.

Какъвто е например случаят с българските пратеници на Вселенски събор в Цариград, през март 970 г. Там трябвало да се реши важния въпрос към коя църква трябва да се подчинява занапред новопокръстения български народ. Източните патриарси попитали българите: “Когато дойдохте в отечеството си, какви свещеници намерихте – гръцки или латински?“. Отговорът на нашите прозвучал като гръмотевица: “Ние завоювахме отечеството си с оръжие в ръка“ заявили пратениците на княз Борис и между другото пояснили, че заварили там гръцки свещеници. Показателно в случая е обстоятелството, че българите защитавали правата върху отечеството си с възможно най-убедителния аргумент на епохата – този на силата. Което пък недвусмислено подсказва, че били готови – пак с помощта на оръжието – да я защитават и занапред.

Византийските и унгарските автори често споменават за високото народно-самочувствие на прадедите ни. В ранните маджарски хроники четем признанията за “прочутото българско високомерие“ и “българската надменност“. А когато византийските автори заговорят за българите, обикновено се жалват от “горделивите насилници“, в които те припознават “онези прочути българи“. “Горделивостта“ и “надменността“ на прадедите ни се оглеждала (особено през Първото царство) в могъществото на държавата им и в силата, и многобройността на тяхното племе. Не случайно хановете ни се величаят като “владетели на многото българи“. Иначе в средновековните пророчества често се среща твърдението, че “българите ще се въздигнат“ – поредното свидетелство, че те очакват от бъдещето си нови висини.

Върхът на тези претенции е, разбира се, през епохата на Симеон Велики. В едно свое писмо до цариградския патриарх Николай Мистик, българският цар заявява следното: “българите имат обичай да вземат чуждото и да не дават своето“. По същество това е една имперска доктрина. Забележителното е, че тя е декларирана в спора на Симеон с Византия по повод правата ѝ за “световно” господство, и за пореден път сочи колко надалеч и горделиво се е оглеждала “националната“ ни доктрина през онези епоха..

И накрая един прелюбопитен шрих към “националната“ ни доктрина през Средновековието. През XIV в. един византийски автор с раздражение отбелязва: “Остави го българина, щем те срещне, непременно Клокотница ще каже“. Излиза, че век и половина след паметната победа на цар Иван Асен II през 1230 г. името “Клокотница“ все още било в устата на българите – за византийците то изглеждало като знаме на пълно поражение, а за прадедите ни символ за военно и народностно самоутвърждаване.